

Långmarens oxstall

Långmaren 1:1, Västerljungs socken, Trosa kommun, Södermanlands län

Antikvarisk slutrapport
Åtgärder till följd av hussvampsangrepp

2023-03-01

Långmarens oxstall

Långmaren 1:1, Västerljungs socken, Trosa kommun, Södermanlands län

Antikvarisk slutrapport

Invändiga åtgärder till följd av hussvampsangrepp

Rapport 2022:8

© 2023 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Sörmlands museum
Box 314, 611 26 Nyköping

studierummet@regionsormland.se

www.sormlandsmuseum.se

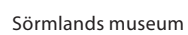
Författare: Anton Blomgren, bebyggelseantikvarie
Omslagsbild: Oxstallet efter renovering. SLM D2023-0011.
Foto, där ej annat anges: Anton Blomgren, Sörmlands museum
Diarienummer: KN-SLM21-0174

Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriet. Enligt FUK-avtal D-nr: I2018/00115

Nyköping 2023

Innehåll

Inledning	7
Bakgrund	7
Gällande skydd	7
Historik och beskrivning	8
Långmaren - kortfattad historik	8
Ladugården med hölada och oxstall - renoveringshistorik	8
Möjliga orsaker till hussvampens uppkomst	9
Beskrivning av skick innan åtgärder	10
Exteriör	10
Oxstallets interiör	12
Beskrivning av åtgärder	16
Antikvarisk förundersökning med dokumentation	16
Främre golvdal	16
Utvändig dränering	17
Inre golvdal med båsavskiljare	17
Schaktning av övre jordlager	19
Timmerlagningar, ny grundläggning och fyllning	19
Fungicidbehandling	22
Återmontering av vägghpanel och golvbrädor	22
Kulturhistorisk bedömning	22
Återstående arbeten att utföra	23
Kulturhistoriska iakttagelser	23
Projektrelaterad information	28
Använda material	28
Källförteckning	29
Bilagor	29

Inledning

Bakgrund

Sensommaren 2021 konstaterades angrepp av äkta hussvamp i oxstallets golv (Bernstedt 2019). Ett första samrådande möte ägde rum 2021-10-07 under ledning av fastighets-skötare Örjan Karlsson. Tillkallade till mötet var också Bo Anderborg, skadetekniker på Stahrebolaget, Jon Åhlund, Åhlunds Byggnadsvård AB samt Anton Blomgren, bebyggelseantikvarie på Sörmlands museum.

Eftersom ladugården utgör byggnadsminne enligt Kulturmiljölagen 3 kap. bedömdes det som nödvändigt att ta fram en antikvarisk förundersökning med dokumentation och konsekvensanalys med syfte att tydliggöra oxstallets kulturhistoriska värden och karaktärsbärande delar samt att förhindra onödiga ingrepp och oåterkallerliga skador på dessa. Dokumentationen skulle också möjliggöra en noggrann och kvalitativ rekonstruktion av både golv, väggar och den fasta inredningen, ifall detta skulle bli nödvändigt. När den antikvariska förundersökningen var genomförd skulle det främre brädgolvet tas bort och hussvampens utbredning undersökas mer noggrant. Länsstyrelsen underrättades via e-post och godkände den föreslagna åtgärdsplanen.

2022-08-09 beslutade Länsstyrelsen med stöd av 3 kap. 14 § Kulturmiljölagen (1988:950) att lämna Sörmlands Naturbruk tillstånd till åtgärder på oxstallet inom byggnadsminnet Långmaren, enligt inkomna handlingar och till beslutet gällande villkor (se bilaga 2).

Gällande skydd

Byggnaden ingår i anläggningen Långmaren som är byggnadsminne enligt 3 kap. Kulturmiljölagen (1988:950) enligt beslut daterat 1993-03-10. Alla ändringar och ingrepp i byggnadsminnet ska dokumenteras och godkännas i samråd med Länsstyrelsen. I motiveringen till byggnadsminnesbeslutet nämns att "Långmaren är ett exempel på en typisk arrendegård som fram till 1968 brukades med äldre metoder." Vidare anges att "Gården har en ålderdomlig prägel men var mycket vanlig i denna del av Södermanland ännu under 1940-talet. Gårdens hus representerar en för regionen tidigare karakteristisk bebyggelse. Långmarens gård har bevarats intakt och den samlade miljö gården utgör med odlingsmarker, vägar, hägnader, ekonomibyggnader, brunnar mm har ett mycket högt kulturhistoriskt värde." Byggnadsminnet ingår även i Nynäs naturreservat som bildades 1971.

Historik och beskrivning

Långmaren - kortfattad historik

Långmaren tillhör Nynäs gods och var ursprungligen ett torp under Litselby. Under 1800-talet fick torpet karaktären av arrendegård. Gården brukades fram till 1967, då Landstinget Sörmland övertog Nynäs marker. Boningshusets interiör är återställd till det skick den hade under 1940-talet, när Ivar Karlsson var arrendator. Han blev den sista arrendatorn på Långmaren och flyttade från gården på 1980-talet. Ivar på Långmaren blev rikskänd för att han var en av de sista lantbrukarna i Sverige som enbart använde oxar som dragkraft.

Ladugården med hölada och oxstall - renoveringshistorik

Ladugårdens ålder är okänd, men är äldre än 130 år. Byggnaden ser ut att vara uppförd i två eller flera etapper, där oxstallsdelen är byggd senare, efter 1890. Större åtgärder gjordes 1986-88, då vasstaket lades om helt. Syllen byttes utmed hela södra och västra sidan. Södra väggen riktades och förstärktes med följare. Nya vindskivor och vindskivebeslag tillverkades lika befintliga. Längs södra fasaden släntades marken så att grundstenarna och syllarna frilades. Vid knutarna och följarna gjöts nya fundament av betong i marknivå.

Bild 1. Ivar Karlsson framför ingången till oxstallet i ladugården på Långmaren. Foto ca 1960 av Lennart Agensjö. SLM P10-1123.

2013 genomfördes stabiliserande åtgärder på stommen. Små sneda klossar av furu, 2x15 cm, monterades i de tvärgående väggarna i syfte att styva upp väggarna och motverka de horisontella krafterna från lutning och vind som överförs till väggarna. Träklossarna fälldes in i förborrade hål mellan timmervarven. I västra gaveln monterades klossarna genom halva väggjockleken, för att de inte skulle synas från utsidan. I övriga tvärväggar monterades klossarna genom hela timmerväggen.

Jordlager intill ladugårdens sydöstra del, utefter östra gaveln och östra delen av södra fasaden, grävdes bort i omfattning enligt dåvarande åtgärdsförslag. Markytorna släntades. För att sockelhöjden skulle bli minst 15 cm, var det nödvändigt att gräva under den äldre dräneringsledningen. Av denna anledning togs 4 meter av den äldre dräneringsledningen bort, från ladugårdens sydöstra hörn och 4 meter västerut. Befintlig dräneringsledning pluggades i änden.

2018 byttes den del av oxstallets brädgolv som ligger närmast ingången, eftersom detta var rötskadat. De nya golvbrädorna hämtades från ett av Nynäs egna virkesförråd och tros dessförinnan ha legat i en lada eller liknande. De nya brädorna lades tätare än de föregående, vilket kan ha medfört att markfukten inte vädrats i samma grad som tidigare. Detta kan ha bidragit till hussvampens tillväxt.

Möjliga orsaker till hussvampens uppkomst

Hussvampen upptäcktes under sommaren 2021 och bekräftades genom labbtest 2021- 09-15 (Bernstedt 2021). Vid det inledande mötet 7 oktober 2021 fanns synliga svampkroppar längs med golvlisterna vid den främre golvytan. I synnerhet längs golvlisterna och inuti det högra båset fanns stora mängder med de karakteristiska rödbruna svampsporer. I rummet fanns också en tydlig doft av champinjon. Under mötet togs en golvlist och golvplanka bort vid nordöstra hörnet. Bakom dessa påträffades fler och ännu större svampkroppar vilket stärkte misstankarna på att det var det främre brädgolvet var värst drabbat. Under det inre brädgolvet syntes mestadels hyfer och mycel, men inga tydliga svampkroppar.

Under mötet diskuterades möjligheten till att hussvampen introducerades i oxstallet i samband med att golvbrädorna byttes ut 2018. Det kan inte uteslutas, men förefaller mindre troligt att det i sig skulle ha gett upphov till hussvampens plötsliga tillväxt. Hussvampssporer finns i de flesta byggnader och kan ligga latent under lång tid utan att märkas alls. Det är först när rätt förutsättningar (temperatur samt tillgång på fukt, cellulosa och bränd kalk) uppstår som hussvampen börjar växa (Mattsson 2021). Ladugården som är över 100 år gammal har inte haft problem med hussvamp tidigare, varför det är mer troligt att tillväxten beror på åtgärder under senare tid - framför allt dräneringen som försämrades 2013, och luftväxlingen genom det främre golvet som minskade i samband med att plankorna lades om. Detta tros ha ändrat förutsättningarna i byggnaden, och kan ha bidragit till hussvampens plötsliga uppkomst.

Beskrivning av skick innan åtgärder

Ladugårdens östra del som utgör oxstall och förråd har beskrivits ingående i den antikvariska förundersökning med dokumentation som utfördes 2021 av Sörmlands museum på uppdrag av Länsstyrelsen (Sörmlands museum Rapport 2021:5). Förundersökningen och denna slutrapport är en del av samma arbete och diarieförs under samma ärende. Därför utelämnas här grundläggande beskrivningar av byggnadens konstruktion och utseende.

I stället följer en redovisning av det skick byggnaden befanns i till följd av de skador som orsakats av hussvampen, samt de karaktärsbärande delar som var tvungna att avlägsnas och/eller bytas ut.

Exteriör

Den timrade stommen var i gott skick, bortsett från de nedre timmervarven vars insidor var angripna av hussvamp. Från utsidan såg även dessa timmerstockar ut att vara i gott skick.

Marken var mycket fuktmättad vid samtliga sidor av ladugårdens östra del. Den äldre dräneringen strax under markytan vid södra långsidan var igensatt med lera och fungerade inte alls.

Bild 2. Ladugården med oxstallet i östra gaveln innan åtgärder. Vy mot sydväst. Foto 2021-10-25. SLM D2021-0588.

Bild 3. Ladugården med oxstall innan åtgärder. Foto 2021-10-25. SLM D2023-0001.

Bild 4. Ladugården med oxstall innan åtgärder. Vy mot norr. Foto 2021-10-25. SLM D2023-0002.

Oxstallets interiör

Fullvuxna hussvampskroppar syntes tydligt på golvet i rummets nordvästra och nordöstra hörn samt innanför tröskeln. Mindre utvecklade svampkroppar samt de karakteristiska rödbruna svampsporerna syntes intill den främre bärlinan under bågsvälvet.

Timmerstommens insidor var klädd med brädpanel som strukits med kalkfärg. Panelen var delvis rötskadad och hårt angripen av skadedjur. Flera av brädorna hade lossnat från timmerstommen, bl.a. till följd av att spikarna lösts upp av rost.

Bild 5. Oxstallets bås och östra gavelvägg innan åtgärder. Hussvampssporerna kan ses på både det övre och undre plankgolvet. Foto 2021-10-25. SLM D2023-0003.

Bild 6. Oxstallets bås och panelade vägg innan åtgärder. Hussvampssporerna kan ses på både det övre och undre plankgolvet. Foto 2021-10-25. SLM D2023-0004.

Bild 7. Oxstallets främre del innan åtgärder. Vy mot öster. Foto 2021-10-25. SLM D2021-0618. SLM D2023-0005.

Bild 8. Svampkropp innanför oxstallets tröskel. Foto 2021-10-07. SLM D2023-0006.

Bild 9. Svampkropp bakom golvlisten till höger (öster) om ingången. Foto 2021-10-07. SLM D2023-0007.

Bild 10. Svampkropp i oxstallets nordvästra hörn. Foto 2021-10-07. SLM D2023-0008.

Bild 11. Svampkroppar bakom den borttagna golvlisten i oxstallets nordöstra hörn. Foto 2021-10-07, SLM D2023-0009.

Bild 12. Foto från rivningen av oxstallets främre/lägre golvdel. Foto 2021-11-03 av Jon Åhlund. SLM D2023-0010.

Bild 13. Undersida på en av de angripna golvbrädorna. Foto 2021-10-25. SLM D2021-0587.

Beskrivning av åtgärder

Antikvarisk förundersökning med dokumentation

För att tydligare klargöra oxstallets och förrådets kulturhistoriska värden och värdebärande karaktärsdrag och för att minimera åverkan på dessa delar gjordes en antikvarisk förundersökning med fotodokumentation. Arbetet utfördes av Sörmlands museum och beställdes av Nynäs slott efter begäran från Länsstyrelsen Södermanlands län. Dokumentationen avgränsades till oxstallet och den intilliggande lilla förrådsdelen i ladugårdens östra delar, eftersom det mesta pekade på att hussvampen inte hade spridits utanför dessa delar. Dokumentationen begränsades av samma anledning till rummens och stommens nedre delar.

Främre golvdel

Det främre lägre brädgolv som lades in 2018 revs upp i början av november 2021. Under brädorna fanns stora fullt utvecklade svampkroppar (se bilder på föregående uppslag). Enligt gängse praxis för hur hussvampsangripet virke brukar hanteras, och för att golvbrädorna inte var av särskilt hög ålder eller tillmättes särskilda kulturhistoriska värden, brändes samtliga golvbrädor.

Bild 14. Främre golvdelen efter att brädor och fyllning avlägsnats. Foto 2021-11-09. SLM D2023-0012.

Utvändig dränering

På grund av den hårda marktjälen kom arbetet med att dränera marken runt ladugården igång först under senvintern 2022, när tjälen börjat att lossna.

Runt hela ladugården grävdes ett ca 60 cm djupt dike med mindre grävmaskin. För att inte riva upp spår lades träskivor ut som skydd för marken. Dikets väggar täcktes med fiberduk. I botten av diket lades ett ca 10 cm djupt skikt av singel. Ovanpå detta lades en dräneringsledning med omslutande fiberduk. Dräneringsslangen täcktes med mer singel separerade med ytterligare ett skikt fiberduk. Ovanpå fiberduken lades matjord.

För att minska belastningen på dräneringsledningen strax intill ladugårdsgaveln lades även en dränering strax ovanför branten vid sidan av gångvägen öster om ladugården. Konstruktionen gjordes på samma sätt som den andra dräneringsledningen. De båda ledningarna kopplades samman. Utloppen anlades vid diket väster om (nedanför) ladugården.

Inre golvdal med båsavskiljare

Samtidigt som dräneringsledningarna runt ladugården anlades togs också det inre (äldre) brädgolvet bort. Eftersom detta brädgolv pekats ut som särskilt värdebärande för oxstallets karaktär märktes brädorna noggrant upp och lades i förvaring i ett specialbyggt tält strax utanför ladugården.

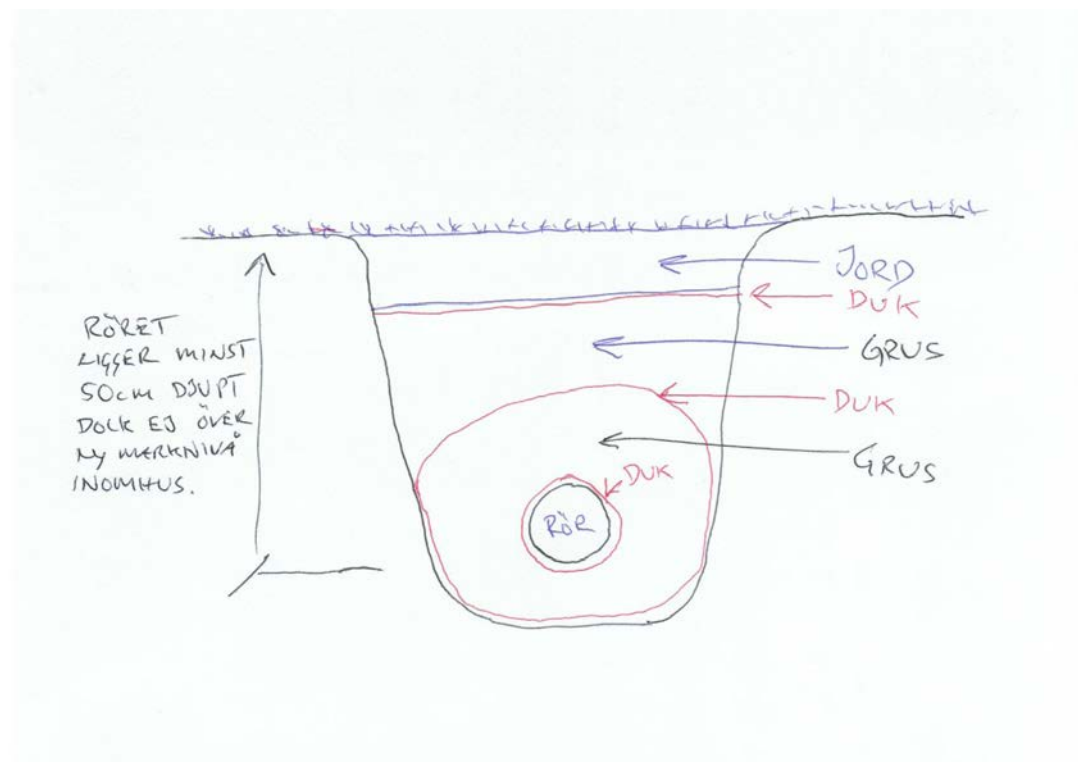

Bild 15. Enkel principskiss av dräneringen runt ladugården, ritad av Jon Åhlund. SLM D2023-0013.

Bild 16. Pågående grävning av diken för dränering. Foto 2022-03-04. SLM D2023-0014.

Bild 17. Pågående grävning för ny dräneringsledning. Foto 2022-03-04. SLM D2023-0015.

Bild 18. Pågående grävning för ny dräneringsledning. Foto 2022-03-04. SLM D2023-0016.

Schaktning av övre jordlager

I slutet av april 2022 bortschaktades jordmassorna under de båda (främre och inre) golvbjälklagen. Jordmassorna tömdes i sopsäckar och deponerades. Grävningen gjordes med handspade ner till ca 50 cm under tidigare marknivå.

Timmerlagningar, ny grundläggning och fyllning

Östra gavelns syllstock samt norrväggens två nedre timmervarv byttes. Grundstenar under syllarna justerades och kompletterades med fältsten lika befintlig.

Under fodertrågets utsida samt under syllen vid östra gaveln byggdes enkla kallmurar av fältsten. Ovanpå murarna lades två sågade timmerbjälkar som grund för brädgolvet - en under fodertråget samt en för att bära båsavskiljarna i mitten av rummet. Bortschaktade jordmassor ersattes med singel.

Bild 19. Borttagen fyllning i oxstallet. Foto 2022-05-05.SLM D2023-0017.

Bild 20. Ny grundläggning under fodertrågen och östra gavelns syll. Foto av Jon Åhlund, augusti 2022. SLM D2023-0018.

Bild 21. Ny utfyllnad av singel. Foto av Jon Åhlund 2022-09-16. SLM D2023-0019.

Bild 22. Ny utfyllnad av singel. Foto av Jon Åhlund 2022-09-16. SLM D2023-0020.

Bild 23. Ny utfyllnad av singel. Foto av Jon Åhlund 2022-09-16. SLM D2023-0021.

Fungicidbehandling

Parallellt med arbetet genomfördes även den av Stahrebolaget rekommenderade fungicidbehandlingen. I timmerstommens fyra nedre timmervarv borrades hål med ca 10 cm mellanrum som fylldes med Boracol. Detta gjordes på norra delarna av öst- och västväggen samt hela (nedre) östväggen. Stommens utsidor sprayades med Odox. Samma behandling gjordes med den väggpanel och de golvbrädor som av antikvariska skäl bevarats. Dessa impregnerades i sidorna med Boracol för att ingreppen/behandlingen inte ska synas när brädorna väl monterats tillbaka. Samtliga brädor sprayades med Odox på både in- och utsidorna. Även den fasta inredningen sprayades med Odox. Medlet är färglöst och ska enligt uppgift inte ge några fläckar eller andra oönskade utseendeffekter.

Återmontering av väggpanel och golvbrädor

Bortsett från två brädor kunde all äldre brädpanel på östväggen bevaras. All brädpanel på västväggen bevarades. På norrväggen fick den mesta brädpanelen bytas ut, med undantag för tre korta brädbitar ovanför dörrposten. Ny väggpanel tillverkades med virke från Nynäs eget förråd.

Hela det inre brädgolvet kunde bevaras och spikas tillbaka på samma plats efter den noggranna uppmärksningen. Det främre brädgolvet byttes ut i sin helhet, men med virke av karaktär lika befintligt. Handsmidd spik användes.

Kulturhistorisk bedömning

De orangea dräneringsledningarnas utlopp vid diket väster om ladugården är synliga - man får dock leta relativt uppmärksam (bakom gårdsgården) för att upptäcka dem. I det stora hela medför det ingen större skada på upplevelsen av byggnadsminnet. Förslagsvis kan de utstickande rören kapas en aning och den resterande delarna gömmas med fältsten.

Dräneringen i de grävda diken runt ladugården har bidragit till ett avsevärt torrare inomhusklimat inuti oxstallet, och troligtvis även ladugårdens andra rum. Åtgärden var fullt nödvändig för att minska risken för återkommande hussvampsangrepp, liksom andra röt- eller mögelsvampar.

Till följd av den effektiva dräneringen kommer dock dessa ytor sannolikt att periodvis se något annorlunda ut i jämförelse gräsyterna strax intill, t.ex. efter långa perioder av torka. Vid slutbesiktningen den 25 oktober 2022 var skillnaden överraskande liten mellan det med matjord övertäckta diket och de övriga gräsyterna, men så var det också relativt blött i marken. Även om de övertäckta diken under vissa perioder kommer att vara synliga som exempelvis torra grässträngar eller genom andra grässlager som uthärdar den tunnare myllan, kommer det dock inte att påtagligt ändra eller försämra byggnadsminnets karaktär.

Fyllningen av singel under brädgolven är en ny och helt otidsenlig konstruktion. Det gäller delvis även grundläggningen i form av en kallmur under foderträgen/golvbjälken, som aldrig har funnits tidigare. Dessa ändringar har godtagits eftersom de har ansetts som nödvändiga för att sänka fukthalten i grunden och därmed minska risken för nya hussvampsangrepp. Eftersom grundläggningen och fyllningen inte är synlig påverkar det åtminstone inte rummets karaktär och upplevelsevärden.

Det nya brädgolvet är gjort med material som överensstämmer med tidigare utseende och behöver inte ändras. Den gula brädytan som i nuläget ser iögonfallande ny ut kommer troligtvis att mattas av efterhand, både av ljus och genom nedsmutsning av besökare. Handsmidd spik på nytt trägolv är en aning historiserande, men kommer antagligen att bli mindre iögonfallande när brädgolvet nysågade gula yta mattas av.

Den nya vägghpanelen har emellertid en karaktär som påtagligt avviker från den äldre panelen och stör rummets i övrigt mycket ålderdomliga karaktär. Förslag på hur detta kan åtgärdas anges i stycket nedan.

Även om de redovisade åtgärderna på många sätt har varit drastiska så har de gjorts med omsorg om oxstallets kulturhistoriska värden. De för rummets karaktär så viktiga delarna som foderträgen, båsavskiljarna och det äldre (inre) brädgolvet har bevarats. Även vägghpanelen har till övervägande delar kunnat bevaras. Dessa delar har genom en noggrann uppmärksamhet kunnat sättas tillbaka på exakt tidigare plats. Fungicidbehandlingen har gjorts osynlig och har därmed inte bidragit till någon utseendemässig förändring av rummet.

Återstående arbeten att utföra

Vid slutbesiktningen den 25 oktober noterades att en ny golvsockel inte hade monterats. Detta bör åtgärdas. Golvsockeln ska ha samma utseende som den som togs bort 7 oktober 2021 (sågad, ofasad och omålad bräda, se bilderna 9-10).

De nya (nysågade och obehandlade) panelbrädorna kan förslagsvis strykas med tunn kalkfärg eller limfärg, alternativt utstipad Falu Vapen i vita och/eller ljusgrå kulörer. Målningen ska göras så lik den befintliga äldre vägghpanelen som möjligt. Patinering genom mekanisk ytbehandling rekommenderas dock inte - åtgärden ska endast syfta till att mildra kontrasten mellan den nya respektive äldre vägghpanelen. Äldre vägghpanel får inte målas eller åtgärdas på något vis.

Innan den nya panelen målas rekommenderas att en provmålning görs på liknande sågade brädor som jämförs med den äldre vägghpanelen. Åtgärder och val av färgsystem ska i förväg stämmas av med antikvarisk sakkunnig och godkännas av Länsstyrelsen.

Kulturhistoriska iakttagelser

Inga särskilda iakttagelser har gjorts.

Bild 24. Oxstallet efter avslutade åtgärder. Foto 2022-10-25. SLM D2023-0022.

Bild 25. Oxstallet efter avslutade åtgärder. Foto 2022-10-25. SLM D2023-0023.

Bild 26. Oxstallet efter avslutade åtgärder. Foto 2022-10-25. SLM D2023-0024.

Bild 27. Oxstallet efter avslutade åtgärder. Foto 2022-10-25. SLM D2023-0025.

Bild 28. Oxstallet efter avslutade åtgärder. Foto 2022-10-25. SLM D2023-0026.

Bild 29. Oxstallet efter avslutade åtgärder. Foto 2022-10-25. SLM D2023-0027.

Bild 30. Oxstallet efter avslutade åtgärder. Foto 2022-10-25. SLM D2023-0028.

Bild 31. Oxstallet efter avslutade åtgärder. Foto 2022-10-25. SLM D2023-0029.

Projektrelaterad information

Fastighet - Långmaren 1:1

Socken - Västerljungs socken

Kommun - Trosa kommun

Län - Södermanlands län

Fastighetsägare - Sörmlands Naturbruk, Region Sörmland

Huvudentreprenör - Åhlund Byggnadsvård AB, Vagnhärad

Underentreprenör - Stahrebolaget, Nyköping

Fastighetsskötare - Örjan Karlsson, Nynäs slott

Antikvarisk medverkande - Anton Blomgren, Sörmlands museum

Datum för byggmöten och platsbesök - 2021-10-07, 2021-10-25, 2021-11-09, 2022-03-04, 2022-05-05, 2022-09-16

Datum för slutbesiktning - 2022-10-25

Länsstyrelsens diarienummer, tillstånd till åtgärder - 432-9316-2021

Länsstyrelsens diarienummer, bidrag till vård av värdefull kulturmiljö - 434-9320-2021

Sörmlands museums diarienummer - KN-SLM21-0174

Använda material

Byggdränering PEH ändpropp 110mm

Böj Byggdränering 110x90GR

Böj Byggdränering 110X45GR

Byggdräneringsrör RA 110X99

Flexböj byggdränering 110MM 0-90GR

Grenrör Y byggdränering 110mm

Spolrör T-RÖR PEH 110mm

Markrör 110X6000MM PVC SN8 KZ

Skarvmuff byggdränering 110mm

Geotextil BAS N1

Fältsten

Makadam 8-16 mm

Makadam 4-8 mm

Kilsågad fura 25mm

Falu Rödfärg, Röd

Gräsfrö 1 kg Villa Classic

Jordförbättring (matjord)

Träskruv impreg+försänkt 6X100mm

Skruv och spik FZB, FZV lösvikt

Klippspik 3"

Bricka 4K VFZ M8 9X25X3mm

Boracol

Odox

Källförteckning

Muntliga källor

Örjan Karlsson, tillsynsman och förvaltare på Nynäs slott. Muntligt samtal i samband med startmötet 2021-10-07. Långmarens museigård, Västerlång.

Johan Mattsson, mykolog och forskare på Mycoteam, Oslo. Digitalt seminarium via Teams 2021-11-24. Seminariet anordnades av Älsby Folkhögskola, Älsbyn.

Johan Mattsson, mykolog och forskare på Mycoteam, Oslo. E-post 2021-12-14.

Tryckta källor och litteratur

Bernstedt, Veronica, Laboratory Engineer. Resultatredovisning av mikrobiologiska analyser. Eurofins Pegasuslab AB, Uppsala. Rapportkod: AR-21-LU-011789-01 Elektrokänsigt signerad 2021-09-17.

Blomgren, Anton (2021). *Långmarens oxstall - Dokumentation av stomme, golv och inredning med orsak av hussvampsangrepp*. Rapport 2021:5. Dnr KN-SLM21-0174. Nyköping: Sörmlands museum.

Wockatz, Eva. Antikvarisk medverkan. Reparation av ladugårdens stomme, etapp II. Rapport 2013:04. Sörmlands museum, Nyköping.

Åhlund, Jon. Bilder från rivning (PDF, 14 sidor). Tillhandahållen via e-post av Jon Åhlund, Åhlund Byggnadsvård AB, Vagnhärad.

Arkiv

Sörmlands museums topografiska arkiv: Västerlångs socken, Långmarens 1:1

Sörmlands museums bildarkiv: Västerlångs socken, Långmarens

Sörmlands museums ritnings: Västerlångs socken, Långmarens

Bilagor

Bilaga 1. Bidrag till vård av värdefull kulturmiljö. Länsstyrelsen Södermanlands län. 2022-05-16. Ärendebeteckning 434-9320-2021 (4 sidor).

Bilaga 2. Tillstånd till åtgärder på oxstallet, byggnadsminnet Långmarens, Trosa kommun. 2022-09-08. Ärendebeteckning 432-9316-2021 (4 sidor).

Bilaga 3. Principskiss av dränering. Jon Åhlund, Åhlund Byggnadsvård AB (1 sida).

**Bilaga 1. Bidrag till vård av värdefull kulturmiljö. Länsstyrelsen Södermanlands län.
2022-05-16. Ärendebeteckning 434-9320-2021 (4 sidor).**

LÄNSSTYRELSEN
Södermanlands län

Beslut

1 (4)

Datum
2022-05-16

Ärendebeteckning
434-9320-2021

Sörmlands Naturbruk
lotta.lindberg-thompson@oknaskolan.se

Bidrag till vård av värdefull kulturmiljö: Långmaren

Beslut

Länsstyrelsen beslutar att lämna bidrag till följande åtgärder på
Långmaren, fastigheten Långmaren 1:1, Trosa kommun:

- Åtgärder på mark, grund, bjällklag och stomme m.m. med cirka 50 % av de kulturhistoriskt motiverade kostnaderna, dock högst 275 000 kronor med utbetalning under:
  - 2022 med högst 275 000 kronor
- Antikvarisk medverkan med 100 % av de kulturhistoriskt motiverade kostnaderna, dock högst 34 200 kronor med utbetalning under:
  - 2022 med högst 34 200 kronor

Det totala bidragsbeloppet uppgår till 309 200 kr.

I bidragsbeloppet ingår inte kostnad för moms.

Villkor för beslutet

Hur ska arbetena utföras och dokumenteras?

- Arbetena ska utföras i överensstämmelse med ansökan. Alla väsentliga ändringar av utförande ska godkännas av Länsstyrelsen.
- Arbetena ska vara påbörjade och meddelande om detta ska ha kommit in till Länsstyrelsen senast:
  - 2022-08-01 för bidrag med utbetalningsår 2022
- Om inte arbetena har påbörjats och meddelande om detta har kommit in i tid kan Länsstyrelsen upphäva detta beslut. Det innebär att pengarna kan omfördelas till annan sökande. Meddelande om arbetets start kan ni lämna till Länsstyrelsen genom ett mejl eller per telefon.
- Arbetena ska ske under antikvarisk medverkan av expert med nödvändig kompetens.

Länsstyrelsen Södermanlands län

Beslut

2 (4)

2022-05-16

434-9320-2021

- Den antikvariske experten ska följa arbetet och lämna anvisningar, delta i byggmöten och besiktningar.
- Fastighetsägaren ska kalla Länsstyrelsen till antikvarisk slutsyn av arbetena. Den antikvariske experten ska medverka vid detta tillfälle.
- Arbetena ska sammanfattas i en rapport. Rapporten ska sändas till Länsstyrelsen i digitalt format senast sex månader efter avslutade arbeten.
- Den redovisning för bidragets användning som lämnas till Länsstyrelsen, får Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet tillgängliggöra för allmänheten inom ramen för myndigheternas verksamhet.

Hur sker rekvisition och utbetalning av bidraget?

- Innan bidraget kan rekvireras ska de åtgärder som rekvisitionen avser vara slutförda och fakturor med mera vara betalda. Bidraget kan betalas ut när de kostnader som det avser har godkänts av Länsstyrelsen.
- Rekvisition ska innehålla ifylld rekvisitionsblankett, kvitto, kopior på fakturor, verifikationer på att dessa är betalda, och redogörelse för genomförda åtgärder i form av ett kort intyg från antikvarisk expert att åtgärderna är godkända.
- Bidraget ska rekvireras från Länsstyrelsen senast
  - 2022-11-14 för bidrag med utbetalningsår 2022.

Om rekvisition inte har kommit in till Länsstyrelsen i tid, kan det medföra att bidraget inte betalas ut.

Beskrivning av ärendet

Ansökan kom in till Länsstyrelsen den 22 december 2021.

Ansökan gäller åtgärder på mark, grund, bjälklag och stomme m.m. Bakgrunden är skador och problem till följd av hussvamp. Till ansökan har bifogats en offert från Åhlund Byggnadsvård.

Av de kostnader som angivits i ansökan, har Länsstyrelsen bedömt att 559 200 kr utgör kulturhistoriskt motiverade kostnad.

Ni har angivit Anton Blomgren, Sörmlands museum, som medverkande antikvarisk expert, vilken Länsstyrelsen bedömer har nödvändig kompetens för uppdraget.

Motivering till beslutet

Långmaren är byggnadsminne enligt 3 kap. kulturmiljölagen.

Länsstyrelsen Södermanlands län

Beslut
2022-05-16

3 (4)
434-9320-2021

De föreslagna åtgärderna bidrar till att kulturmiljön bevaras.

Länsstyrelsens kulturmiljöarbete syftar till att nå statens mål för en hållbar samhällsutveckling. Detta bidrag medverkar till att nå de nationella kulturmiljömålen:

- Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas
- Människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön
- Ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser
- En helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas tillvara i samhällsutvecklingen

Samt de nationella miljömålen:

- Ett rikt odlingslandskap
- God bebyggd miljö

Bestämmelser som beslutet grundas på

Beslutet grundar sig på förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

Information

Meddela snarast Länsstyrelsen om ni inte godtar villkoren för detta bidrag.

Ni som bidragsmottagare är uppdragsgivare och svarar själv för att alla berörda informeras om villkoren i detta beslut.

I en faktura som lämnas vid rekvisition av bidraget ska förutom uppgifter om säljare, kund, belopp och datum även framgå vad fakturan avser, varornas mängd och art eller tjänstens omfattning och art, säljarens registreringsnummer för moms mm. Ytterligare information finns på www.skatteverket.se.

Detta bidrag kan inte kombineras med ROT-avdrag.

För bidraget gäller de regler för återbetalningsskyldighet som anges i 20 § förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

Detta beslut kan inte enligt 23 § förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer överklagas.

Länsstyrelsen Södermanlands län

Beslut

4 (4)

2022-05-16

434-9320-2021

Om ni har frågor kan ni kontakta Hampus Benckert på telefon 010-2234367. Ni kan även skicka e-post till hampus.benckert@lansstyrelsen.se. Ange då ärendets diarienummer 9320-2021.

De som medverkat i beslutet

Beslutet har fattats av länsantikvarie Per Gustafsson med antikvarie Hampus Benckert som föredragande.

Denna handling har godkänts digitalt och saknar därför namnunderskrift.

Så här hanterar Länsstyrelsen personuppgifter

Information om hur vi hanterar dessa finns på www.lansstyrelsen.se/dataskydd.

Bilagor

1. Rekvisitionsblankett

Bilaga 2. Tillstånd till åtgärder på oxstallet, byggnadsminnet Långmaren, Trosa kommun. 2022-09-08. Ärendebeteckning 432-9316-2021 (4 sidor).

LÄNSSTYRELSEN
Södermanlands län

Beslut

1 (4)

Datum
2022-09-08

Ärendebeteckning
432-9316-2021

Sörmlands Naturbruk
kansli@oknaskolan.se

Förenklad delgivning

Tillstånd till åtgärder på oxstallet, byggnadsminnet Långmaren, Trosa kommun

Beslut

Länsstyrelsen beslutar med stöd av 3 kap. 14 § kulturmiljölagen (1988:950, KML) att lämna Sörmlands Naturbruk tillstånd till åtgärder på oxstallet inom byggnadsminnet Långmaren, enligt inkomna handlingar och nedanstående villkor.

Detta beslut kan överklagas till förvaltningsrätten i Linköping, se nedan. Beslutet gäller i fem år från att det vunnit laga kraft.

Villkor

Sörmlands Naturbruk ska senast sex månader efter avslutat arbete skicka in dokumentation över utförda åtgärder, i form fotografier och beskrivande text, i PDF-format till Länsstyrelsen. Vi vidarebefordrar dokumentationen till berörda institutioner.

Beskrivning av ärendet

Sörmlands Naturbruk inkom den 22 december 2022 med en ansökan om tillstånd till åtgärder på oxstallet tillhörande byggnadsminnet Långmaren. Åtgärderna omfattar åtgärder på mark, grund, bjälklag och stomme. Bakgrunden är skador och problem till följd av hussvamp.

Länsstyrelsen har lämnat bidrag till de aktuella åtgärderna enligt ett beslut den 16 maj 2022, ärendenummer 434-9320-2021. Beslutet innehåller villkor om antikvarisk medverkan av Sörmlands museum.

Motivering till beslutet

Länsstyrelsen bedömer att åtgärderna strider mot de skyddsbestämmelser som anger att byggnaden inte får förändras till sitt yttre samt att ingrepp inte får göras i stommen. Länsstyrelsen har därför prövat ansökan om ändring i strid mot gällande skyddsbestämmelser.

Länsstyrelsen Södermanlands län

Beslut

2 (4)

2022-09-08

432-9316-2021

Länsstyrelsen anser att åtgärderna är nödvändiga för att byggnaden ska bevaras.

Bestämmelser som beslutet grundas på

Långmaren är skyddat som byggnadsminne enligt 3 kap. 1 § KML. Skyddsbestämmelserna anger bland annat att den aktuella byggnaden inte får rivas, flyttas eller till sitt yttre förändras. Vidare får ingrepp inte göras i byggnadens stomme. Om det finns särskilda skäl, kan länsstyrelsen enligt 3 kap. 14 § KML lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsbestämmelserna.

Länsstyrelsen får enligt 3 kap. 14 § KML ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen ska utföras samt den dokumentation som behövs.

Kontaktuppgifter

Välkommen att kontakta mig, Hampus Benckert, för frågor på telefon 010-2234367 eller via e-post hampus.benckert@lansstyrelsen.se. Ange ärendets diarienummer 9316-2021 i ämnesraden för e-post.

Det går även bra att ringa till Länsstyrelsens växel, telefon 010-223 40 00.

Ni kan överklaga beslutet

Se bilaga med överklagandehänvisning.

De som medverkat i beslutet

Beslutet har fattats av biträdande länsantikvarie Bo G. Svensson med antikvarie Hampus Benckert som föredragande.

Denna handling har godkänts digitalt och saknar därför namnunderskrift.

Kopia till

Riksantikvarieämbetet, registrator@raa.se
Sörmlands museum, kultur.utbildning@regionsormland.se

Bilagor

1. Överklagandehänvisning förvaltningsrätten

Länsstyrelsen Södermanlands län

Bilaga 1

Överklagandehänvisning förvaltningsrätten

Ni kan överklaga beslutet hos förvaltningsrätten

Om ni inte är nöjda med Länsstyrelsens beslut, kan ni skriftligen överklaga beslutet hos förvaltningsrätten.

Hur överklagar vi beslutet?

Länsstyrelsen måste pröva att överklagandet har kommit in i rätt tid, innan det skickas vidare tillsammans med handlingarna i ärendet. Därför ska ni lämna eller skicka er skriftliga överklagan till Länsstyrelsen Södermanlands län antingen via e-post; sodermanland@lansstyrelsen.se, eller med post; Länsstyrelsen Södermanlands län, 611 86 Nyköping.

Tiden för överklagande

Ert överklagande måste ha kommit in till Länsstyrelsen **inom tre veckor** från den dag ni fick del av beslutet. Vid förenklad delgivning anses ni ha tagit del av beslutet två veckor efter att Länsstyrelsen skickade beslutet. Om det kommer in senare kan överklagandet inte prövas. I ert överklagande kan ni be att få ytterligare tid till att utveckla era synpunkter och skälen till att ni överklagar. Sedan är det förvaltningsrätten som beslutar om tiden kan förlängas.

Parter som företräder det allmänna ska ha kommit in med sitt överklagande **inom tre veckor** från den dag då beslutet meddelades.

Ert överklagande ska innehålla

- Vilket beslut som ni överklagar, beslutets datum och diarienummer.
- Hur ni vill att beslutet ska ändras.
- Varför ni anser att Länsstyrelsens beslut är felaktigt.

Skriv också följande uppgifter, om ni inte tidigare lämnat dem:

- Person- eller organisationsnummer.
- Telefonnummer där ni kan nås dagtid (med undantag för nummer som avser ett hemligt mobilabonnemang som behöver uppges endast om rätten begär det).
- E-postadress.
- Annat som har betydelse för att domstolen ska kunna nå er.

Om ni har handlingar som ni anser stödjer er överklagan så bör ni bifoga kopior på dessa. Kontakta Länsstyrelsen i förväg om ni behöver bifoga filer som är större än 15 MB via e-post.

Ombud

Om ni anlitar ett ombud som sköter överklagandet åt er ska ombudet underteckna skrivelsen samt uppges sitt eget namn, adress och telefonnummer. Ombudet bör också bifoga en fullmakt.

Länsstyrelsen Södermanlands län

Beslut

4 (4)

2022-09-08

432-9316-2021

Behöver ni veta mer?

Har ni ytterligare frågor kan ni kontakta Länsstyrelsen via e-post, sodermanland@lansstyrelsen.se, eller via växeltelefonnummer 010-223 40 00. Ange diarienummer 9316-2021.

Bilaga 3. Principskiss av dränering. Åhlund Byggnadsvård AB (1 sida).

Principskissen är gjord av huvudentreprenör Jon Åhlund, Åhlund Byggnadsvård AB. Skissen skickades via e-post 2021-11-11.

